

ARHITEKTURA

ARHITEKTURA U FINSKOJ — DIO NACIONALNOG PONOSA

Tragovi jedne mitologije uspjeha

Ne tako davno Finska je bila geografski udaljena zemlja, tamo na sjeveru, podalje od većeg interesa i pažnje ostalog svijeta. Historija bez nacionalne državnosti, švedska kruna do 1912. godine, zatim ruska carska vlast. Nikakvih većih buna ili ustanaka, ali neobjašnjiva finska narav je spriječila da se bilo s kime asimiliraju. Poslije sovjetsko-finskog rata, finska politička uloga strogo je neutralizirana, pa bi ona i tada po svojoj vanjskopolitičkoj aktivnosti vrlo brzo pala u zaborav. Čini se, međutim, da je ona drugim sredstvima uspijevala privući pažnju svjetske javnosti, a arhitektura je bila jedno od važnijih sredstava. Ni druge umjetničke grane ne treba potcijeniti, ali je sigurno da su finški industrijski dizajn i arhitektura najvažniji među njima, te da oni prvenstveno pobiru međunarodnu slavu.

● U prvim redovima otpora

Oduzevši je od Švedske, ruski car stvara Veliko finsko vojvodstvo koje je uživalo visok stupanj autonomije. Zahvaljujući novoj carskoj upravi došlo je i do premještanja stare prijestolnice iz Turkuua — bliže Rusiji podignut je Helsinki, potpuno novi grad. U to se vrijeme taj zahvat po svojoj veličini može usporediti s modernim podizanjem gradova Brazilije ili Chandigarha. Novi glavni grad, stvoren u kratko vrijeme, pokazao je blagonaklonost nove vlasti, a mnoge neoklasičističke zgrade i ulice, načinjene prema uzoru onih uz Nevu, pokazale su samim Fincima njihove vlastite mogućnosti.

Na prijelazu stoljeća, u doba pojačanog panslavenizma u Rusiji, dolazi do slavenizacije mnogih carskih teritorija, a finska reakcija jača vlastiti nacionalni osjećaj. Normalno je bilo da su se sve umjetnosti našle u prvim redovima otpora. Nacionalno buđenje se odražavalo u literaturi, slikarskim motivima, a muzika Sibelijusa grmjela je kao protest zbog ugrožene autonomije. U Finskoj je tada arhitektura, koje je duh bio potpuno prožet nacionalnim romantizmom, ipak dala najznačajniji prilog. Iako po svojem izrazu korespondira s izrazom Jugenda i Art Nouveau, stilske odlike finskog građenja tog vremena imale su mnogo vlastitog društvenog rezona. Pročelja zgrada nisu prekrivena debelim slojem žbuke; ostavljena su u prirodnim materijalima, finskom drvetu i rustikalnim granitima, da govore za sebe. Arhitekti su odlazili u Kareliju, duhovnu postojbinu »Kalevale« — slavnog finskog epa, i u njezinim skrivenim divljinama nadahnjivali su se neiskvarenim nacionalnim motivima, studirali izraz seljačkih kuća od balvana. Drugi izvor nadahnuća dolazio je od srednjovjekovnih tvrđa i seoskih crkava s ciklopskim zidom sa svodovima iz opeke. Umjesto akantovih listova, pojavili su se motivi borovih grančica s češerima, umjesto mitolojskih lavova čuvar na ulazu je domaći medo, a okamenjene vjevice trče po portalima reprezentativnijih objekata. Nacionalnim duhom bio je potpuno prožet finški paviljon

na svjetskoj izložbi u Parizu te je izazvao veliku pozornost svjetske javnosti. Ovdje je stvarno Veliko finsko vojvodstvo imalo mogućnost da istakne svoje vlastiti identitet, a kasnije se pokazalo da je paviljon dobrano pridonio priznavanju finske nezavisnosti 1917. godine od strane velikih sila.

Finski paviljoni na svjetskim izložbama, još jednom u Parizu 1937. i New Yorku 1939, ponovno su donijeli trijumf finskoj arhitekturi i pokazali sposobnost jedne male, gotovo zaboravljene zemlje na sjeveru. Lokalni materijali bez ikakvog pseudoromantizma, u genijalnim projektima Alvara Aalta, oduševljavali su publiku i stručnu javnost, pomalo već nezainteresiranu za hladnoću modernih stilova u koju je zapala tadašnja arhitektura. Uspjeh na strani stimulirao je aktivnosti u zemlji i ubrzo se finska arhitektura nametnula kao pojam za topao, humani pristup kojim se trebaju oblikovati naši suvremeni prostori. Bez obzira na to je li svim finskim arhitektima to uvijek uspijevalo, stvoren je mit »finske arhitekture«, čime se Finac ponosi i učinit će sve da to još više podupre i razvije. Društveni položaj arhitekta vrlo je visok, a kada je riječ o objektima općeg značaja tada se čini kao da nema nikakvih novčanih ograničenja.

Na novije arhitektonsko stvaranje Finci su osobito osjetljivi jer im je povijesno nasljeđe vrlo omeđeno u usporedbi s drugim kulturama. Većinu arhitektonskog fonda čine objekti posljednjih dvaju stoljeća kada su korišteni postojeći materijali. Požar je ranije uništavao mnoga naselja građena od drva. Nekoliko utvrda, među kojima Olavonlina, najbolje očuvana tvrđa u Skandinaviji, te nešto brojnije srednjovjekovne crkve ili poneki gradić poput Porvooa, razbijaju dojam da je Finska tek kolonizirana zemlja. Usporedno s brigom da se ti stari ambijenti sačuvaju, velika se pozornost posvećuje najnovijem građenju.

● Male nacije trebaju velike ljude

Za Fince bi se moglo reći da vrlo podupiru izreku: male nacije trebaju velike ljude. U kreiranju nacionalnog identiteta, mit heroja uvijek igra veoma važnu ulogu: državnik, vojnik, sportaš, umjetnik. Živeći vjekovima rastureni po šumovitim prostranstvima uz jezera i u dugim polarnim zimama, oskudijevali su ličnostima svjetskog formata. Kada su njihovi ljudi počeli pobirati međunarodnu slavu, Finci su to smatrali neobično važnim. Pored skladatelja Sibelijusa, atletičara Nurmija, nekoliko je arhitekata bilo među svjetski poznatim Fincima. Eliel Saarinen, jedan od pobjednika na međunarodnom natječaju za zgradu »Chicago Herald Tribune« 1923, prvi ulazi u svjetsku orbitu. Alvar Aalto, korifej moderne arhitekture, gradi u mnogim zemljama, a u vlastitoj je podignut na nivo nacionalnog mita. Viljo Revell također je prerastao nacionalne okvire nakon što

je pobijedio na natječaju a kasnije i izveo gradsku vijećnicu u Torontu. Danas i Tapiola, vrtni grad nedaleko od Helsinkija, pobire međunarodno priznanje kao jedan od najbolje izvedenih novih gradova. Iako bi se Tapioli mogli prigovoriti i neki nedostaci i neoriginalnosti, ona je cijenjena kao »finski izraz«. Mit je uspješno plasiran medijem arhitektonskih magazina, izložbi i propagande njezinih graditelja i ona također uživa međunarodnu slavu.

Finska je prva zemlja u kojoj je osnovan Muzej za arhitekturu koji ima golemo značenje za vlastito upoznavanje s arhitektonskim stvaranjem kao i za međunarodnu popularizaciju. Hvittrask, studio i dom Saarinenov, romantični sklop objekata u šumj nad jezera 20 km od Helsinkija, danas djeluje kao kulturni arhitektonski centar s obiljem prigodnih aktivnosti. »Muzej Alvara Aalta«, po njegovom vlastitom projektu, podignut je prije nekoliko godina u Jyväskylä. Ustanovljena je i međunarodna nagrada »Alvara Aalta« za humani pristup u suvremenoj arhitekturi. Veći broj publikacija i mnoštvo međunarodnih izložbi u svim krajevima svijeta dio su nastojanja da se ne dopusti opuštanje svjetske pažnje.

Međunarodna slava ima u Finskoj okus vitalnog značaja i stoga se u posljednje vrijeme čuju pritužbe upućene dijelu mladih arhitekata. Nedovoljno »izvorni i domaći«, mogu postati krivci za pad vrijednosti na međunarodnom kulturnom tržištu. Ponekad su pritužbe upućene i domaćim arhitektonskim magazinima koji umjesto lijepih fotografija donose analize, podatke, statistike, kao pokušaj dubljeg prodiranja arhitekture u društvene probleme. Mnogi vjeruju da su nacionalne karakteristike učinile tu arhitekturu dobrom i poznatom i stoga je s jedne strane razumljivo nastojanje da se očuva njezino nacionalno obilježje. S druge strane, dio, pogotovo mladih arhitekata, boji se da vrludanje u nacionalnom krugu može vrlo brzo dovesti do sterilnosti i dekadencije, a pogotovo se mogu izgubiti dragocjene godine da se drži korak s najprogresivnijim svjetskim zbivanjem na polju arhitekture. Oni vjeruju da je kvaliteta, makar i u anonimnosti, bolja varijanta od pseudonacionalne posebnosti. Također ističu da je ovo prijelomna faza koja uvijek povlači za sobom i neke nedostatke, a prava umjetnička zrelost dolazi kasnije.

Sučeljavanje ideja danas je karakteristično za Finsku, a prezentno arhitektonsko stvaranje izraženo je u široku spektru raznih pristupa: od krajnje subjektivnog, formom uzbudljivog »Dipolija« (centar studentskog naselja), pa do nekih racionalnih geometriziranih ali ništa manje poetičnih stambenih naselja. Ukoliko se pomicanje važnosti zbiva od posve estetskog prema socijalnom, finska arhitektura time samo dobiva na životnosti. Najnovija ostvarenja pokazuju da Finska čvrsto drži svoju visoko štovanu poziciju u suvremenoj svjetskoj arhitekturi.